

לאור השבת

יוצא לאור ע"י קהילת יהודי ספרד "בית משה" אנטוורפן יצ"ו
בהנהגת רב הקהילה הרב ג' יוסף טראב הכהן שליט"א

פרשת וישב

דברי חזק

שפת? לא ידעתי! אשמע

והנה נאמר במזמור תהילים שאנו אומרים בכל יום חמישי בשיר של יום: "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע".

היאור, בעיני מצרים, הוא א?ליל המבטא אצלם את החוקתיות המוחלטת של כוחות הטבע, כמו שעון שוויצרי שאף פעם לא מתקלקל, כך היאור תמיד שנה בשנה עולה על גדותיו ומשקה את כל השדות שמסביבו, בדיוק מתמיד ומביא שפע למצרים: "כגן ד' כארץ מצרים".

לפי השקפת עולמם של המצרים אין דבר העולה על כוחות הטבע, אך בחלומם פרעה חולם והנה הוא – דהיינו אדם – עומד על היאור, מעל כוחות הטבע. האדם הינו חופשי במעשיו ועמידתו על היאור מבטא את הרעיון שיש כח בחופש רצונו של האדם להתגבר על כוחות הטבע העיוור. אך בעיני פרעה רעיון כזה אינו מתקבל על הדעת, עד כדי השכחת הדבר. כנראה זה בבחינת דבר שטות שיש בחלום. או שמא מתחיל להתגלות לפרעה ענין שהוא כבר מוכן להאמין בו אך אינו מעיז עדיין להודות בכך, לא לעצמו בסתר לבבו ועוד פחות בקול רם באזני בני עמו. ולכן הוא אומר שעמד על שפת היאור, עד שבא יוסף.

יוסף נער עברי בעל חלומות, יודע היטב שצודק פרעה בחלומם ובאמת האדם במדרגתו מוצב מעל לכוחות הטבע ולכן כאשר פרעה מספר לו את חלומם ואומר "הנני עומד על שפת היאור" עונה לו יוסף: שפת? לא ידעתי, אשמע! בחלומך אינך עומד על שפת היאור כי אם על היאור. מימד זה שהאדם הוא מעל לכוחות הטבע אינו מימד שטות כי אם הדבר המשמעותי ביותר בהבנת המציאות.

פרעה חולם חלום ובחלומם "הנה עומד על היאור". והכתוב מודיע, אחרי תיאור החלומות, שפרעה זימן אליו את כל חרטומיו וחכמיו: "ואין פותר אותם לפרעה". אז זוכר שר המשקים את יוסף הפותר לפרעה את חלומם. ולא רק שיוסף פותר לפרעה את חלומם, אלא הוא גם נותן לו פתרון לבעיה שנגלתה בחלומם, ומוצאים דברי יוסף חן "בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו". עד שגם אומר פרעה "הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו?". ונשאלת השאלה מדוע לא הצליח איש מחכמי פרעה וחרטומיו לפתור לו את חלומם. (ובאמת הציעו חרטומים פתרונות לפרעה; כאלה אמרו: שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר; וכאלה אומרים: שבע מדינות תנצח ושבע מדינות אתה מפסיד, וכד'. אך אף אחד מההסברים האלו אינו משכנע את פרעה בהיות שאינו חולם את אשר חלם: שהרי לא כתוב סתם "ופותר אין אותו" אלא נוספת עוד מלה: "לפרעה". כלומר פתרונות היו, אך לא אחד כזה שינוח דעת פרעה).

כאשר מספר פרעה את חלומם הוא מוסיף מלה שלא מופיעה בחלומם. בחלומם פרעה עומד על היאור ואילו כאשר מספר פרעה את חלומם הוא "עומד על שפת היאור". ועלינו להבין מה פשר הוספה זו שמוסיף פרעה – "שפת".

הם מתנוצצים לפנינו ורומזים לנו כי עדיין ננוז בתוכם אור גדול שלא נתגלה עד עתה, הוא עתיד להתגלות במעט או בהרבה לכל מי שידליק בלבו צימאון גדול לנסתרות בגלותיה של תורה.

למען חדר מבטנו אנו חובשים משקפתו של מעמיק גדול וקוראים ורואים: "והנה אחי יוסף חטא נגדו במה שחשדוהו לרכיל ומביא את דיבתם רעה אל אביהם ולזה שנאווהו ולא יכלו דברו לשלום בחושבם שהיה מדבר אליהם לשלום כדי לרגל ענייניהם. ואם שהשליכו אותו אל הבור שהיה שם אסור ולא יוכל לצאת וללכת אנה ואנה. ואם במה שנתנוהו לעבד למדינים ההולכים מצרים. ולכן הספיק השם בידו שהענישם בדומה לדברים ההם בעצמם. כי הוא העליל עליהם שהיו מרגלים תחת מה שאמרו כנגדו שהיה רכיל ומוציא דיבתו. וגם כן באוסרו את שמעון לעיניהם תחת מה שהשליכו אל הבור, ואם בלוקחו מהם לעבד האח, שעניי כולם תלויים בבנימין".

ואין לחבין כי כוונתו של יוסף היתה חלילה להתנקם באחיו בהודמנות זו שבאה לידו עתה, כאשר הוא השליט במצרים והם באים אליו וזקוקים לו מבלי שידעו לפני מי הם עומדים, אין בלבו הגדול של יוסף הצדיק כל רגשי נקמה כלפי אחיו, שעשו לו מה שעשו מחמת חשד קשה שהיה להם עליו, ולא יכלו לחשוב אחרת עליו לפי מיטב הבנתם בחלומותיו ודבריו. יוסף יודע ומבין וגם מכריז. על כך בביטחון באהבת אחיו המדוכאים מיסורי נפשם: "אל תיראו, כי התחת אלהים אני, ואתם

פרעה מוצא אם כן מפורש בדברי יוסף – שיודע את חלומי מעבר למסופר – את אשר הסתיר במעמקי תודעתו ומכאן האימון המיידני לו זוכים דברי יוסף בפותרו את חלומי לפרעה, ובהדגישו שחלום פרעה אחד הוא (דהיינו שפרעה חלם על האחדות המוחלטת: על אף הנראה, אין כאן שתי רשויות): הטבע יכול להתקלקל אבל רצונו של האדם, עמידתו באחריות מול אתגרי המציאות, דאגתו לזולת התלוי בו לקיומו, או במילה אחת: מוסריותו, מאפשר לו לנצח את הגורל העיוור כדי להגיע לתעודתו.

וכפי שמעיד פרעה על יוסף "אין נבון וחכם כמוך" עתידה התורה להזהיר את ישראל: "ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה".

תוכחה מאהבה

"וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים, ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון – ויוסף הוא השליט על ארץ הוא המשביר לכל עם הארץ, ויבואו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה, וירא יוסף את אחיו ויכירם, ויתנכר אליהם, וידבר אתם קשות".

אנו קוראים תמיד את מאורעות יוסף ואחיו, כפי שהם מסופרים בתורה, תוך פעימת לב חזקה. אמנם החומר הסיפורי כשלעצמו אינו חדש יותר בשבילנו מאז קראנוהו לראשונה בשחרי ילדותנו כאשר היינו תינוקות של בית רבן מאושרים, אך מדי שובנו לקרוא בתורה את הדברים האלה עצמם, נרגיש בעומק לבנו גלי גלים העולים ויורדים ועולים על כל דיבור וצעד של יוסף ואחיו. עם החליפות והתמודדות של יחסי יוסף ואחיו יתחוללו גם בעומק לבנו חליפות ותמורות במקביל למסופר בתורה, כי אנו חיים תמיד מחדש את המאורעות, והם עוברים בתוכנו ונרשמים מחדש בנפשנו פנימה. הם מותחים את מלוא תשומת לבנו, וקוראם אותנו להתבוננות יותר מעמיקה בהם,

השבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב, ועתה אל תיראו, אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם, וינחם אותם וידבר על לבם, (ויחי ג). יוסף הוא המנחם אותם, את אחיו, הוא המדבר על לבם, הוא המצהיר על האמונה הגדולה בהשגחה העליונה שהיא צופיה דרך בני אדם, וקושרת חוליה בחוליה וסוללת דרכים ומכינה מעשים וסודרת אנשים בזה אחר זה ומשלשלת אירועים ומפציעה עליות אחר ירידות, עד הזריזה המלאה, יוסף המאמין הגדול יודע ומבין ומסביר כי גם אחיו וגם הוא לא היו אלא שליחי ההשגחה העליונה, ומה לו כי יהיה בלבם עליהם מאומה. אדרבא, לבם מלא עכשיו יותר מאשר לפני כן אהבה גדולה לאחיו, ורחמים גדולים עליהם בשעת מצוקתם הנפשית בעת ראותם עתה בעליל כי כל מחשבותיהם על יוסף לפניו מוטעה היו מיסודן. וכי הם היו גורמים לו יסורים על לא עוון בלבם ועוול בכפם. יוסף מעודדם ומחזקם ושואף ומשתדל להוציא מלבבותיהם כל שמץ צער, וכמים פנים אל פנים כן אהבתו לאחיו נספגת בלבבותיהם, ודבריו נכנסים לתוך נפשם הנסערת ומשקיטים ומרגיעים אותה ומשיבים אותה למנוחתה.

אך אם כך הדבר, ובלי ספק כך הדבר, למה יתנכר יוסף אל אחיו. למה יעשה אותם למרגלים, וילחץ עליהם להביא את האח הצעיר. ויעשה בעיניהם את האח הצעיר לאשם באשמה חמורה אשר מגיע לו בגללה עונש מוות ולפחות להיות לעבד עולם?

אכן גם בזה נתגלית גדולתו של יוסף, חכמתו הגדולה של יוסף הגונזת בתוכה פלאים של מנהיג ומחנך גם יחד. ואם מותר לשבמותינו להעלות על הדעת ועל הכתב איזה הסבר, נעשה זאת פה בזהירות מרובה.

צעדי האחים כלפי יוסף, החל בהחשדתם אותו, ואחר כך

בהחלטתם להרחיק אותו מן המשפחה, ואחר כך בהורדתם אותו לבור, ואחר כך במוכרם אותו לעבד לעבדים – ככל הצעדים האלה התבונן יוסף והסתכל דרכם אל לבות האחים, והעלה מסקנות מסויימות: הם לא היו די רגישים לצערו של האח בחשד, הם החליטו רק על סמך אומדנה בלבד, הם יכלו לעזוב אחיהם הנחשד ולשבת לאכול לחם, והם גם יכלו למכור אותו לעבד, ועל הכל, הם יכלו לכבש חרדתם לצער האב הזקן על אובדן בן זקוניו – אמנם האמינו האחים בצדקתם ויהיו כל צעדיהם דין אמת וצדק בעיניהם. ושום אדם אחר לא היה נוהג אחרת על פי דין. אבל עצם העובדה כי יכלו לעשות כמו שעשו, מעיד ומוכיח כי הוציאו באותה שעה מלבם רגשות חזקים כלפי האח והאב, כדי שלא יופרעו ויטורדו ויעוכבו בצעדיהם, שנראו להם צודקים בהחלט. ואת מה שהוציאו מתוך לבם אז, אמר יוסף להחזיר להם לתוך לבם באותם צעדים שנקט כלפי אחיו עתה, בהחשידו אותם בריגול החזיר להם רגישות מלאה לצערו של הנחשד חשד חנם, ובהחליטו לעיניהם על נכונות האשמותיו על סמך אומדנה בלבד, החזיר להם הכרה והרגשה כי אין לך סכנה גדולה מאשר ביסוס משפט על יסוד אומדנא בלבד, ובאוסרו את שמעון לעיניהם החזיר להם את ההרגשה שצריכה להיות לאחים העוזבים אח לגורלו. ובהזהירו אותם להביא את בנימין הצעיר, ובהחשידו אחר כך את בנימין באשמה חמורה שבגללה ילקח לעבד עולם, החזיר להם יוסף את רגשי החרדה לאח הצעיר הנתון בסכנה חמורה של מיתה בנכר, או על כל פנים להיות מרוחק עולמית מחיק משפחתו האהובה. ועל הכל; בכל צעדיו אמר יוסף להחזיר להם את רגש החרדה הגדולה ליגונו של האב הזקן הבוכה ומתאבל על אובדן בן זקוניו – אמנם דרך זו להחזרת הכרה ורגשות על ידי שורת צעדים נמרצים מחושבים ומתוכננים היטב, היא דרך המותרת רק לאדם גדול מאד כשהוא רואה רק דרך כזאת למתאימה למצב שהוא ולשעה ההיא ולנסיבות ההן, באורח יוצא מן הכלל ולא כדרך המלך שהולכים בה יום יום. אלא שיוסף היה אותו אדם גדול, וחכמתו הרבה ותורת בית אביו. כל זה עמד לו והצלחתו לא נפגמה במתאימה. וכאשר אנו קוראים על זאת בתורה, אנו משתאים על שיעורי קומתם של האבות וממשיכי דרכם. ונפשנו מתעשרת מאד מעושר נפשם של קדמונים וחייהם המשמשים לנו דוגמא ומופת. ומשהנפש מתעשרת הרבה הריחי מגלה מתוכה

כוחות יצירה וחינוך גנוזים שביכולתם לבשם את החיים ולבסס אותם ולהעלות אותם ולרומם ולזככם עד כדי קדושה.

מספיק כבר להשמיץ אחד את השני – אחד מרגעי

המתה היותר גדולים בפרשתינו הינו המפגש הראשון בין יוסף לאחיו ואתה מחכה לדרמה והדרמה לא מתרחשת. האחים לא מזהים את יוסף למרות שהוא בהחלט מזהה אותם "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו" הגר"א בספרו "קול התור" טוען שהסיבה לכך איננה רק כי יוסף התבגר, או כי לבש בגדים מצריים, אלא טעותם נבעה מאופן ההסתכלות השטחית הבוחנת את האדם לפי חיצוניותו ולא לפי פנימיותו. יוסף לבוש כגוי, כנראה שגם נימוסיו, לשונו והתנהגותו הם כשל גוי, אך ליוסף יש פנימיות יהודית גדולה וחשובה שעל כן הוא נקרא במקורותינו תמיד בשם 'יוסף הצדיק' ועל כן כואב לו מאד שרק הוא רואה בהם יהודים אחים והם לא מסוגלים לראות את פנימיותו ולהבין שגם הוא אח שלהם. הגר"א אומר שראיה חיצונית זו היא שורש פרוד הדעות שיהיה בימות המשיח קרי בדור שלנו. החברה שלנו מורכבת מקבוצות שונות וכל קבוצה רואה את עצמה ואת סגנון חייה כאמת הבלעדית שהעם כולו חייב לנהוג על פיו ולא מצליחה להיכנס לעיניים של קבוצות אחרות ולראות את היהודי ואת האמת שבהם. איזה מלחמות נוראיות היו בשלב שלפני

הקמת המדינה בין הרוויזיוניסטיים לבין הסוציאליסטים. איזו שנאה הייתה בין בן גוריון לבנין, איזה פער מחשבתי קיים בין אוהדי ארץ ישראל השלימה לאנשי שלום עכשיו ואיזה נתק קיים עד היום בין היהדות החרדית לחילונית. כל צד משוכנע שהמוסר והצדק והיהדות האמיתית נמצאים אצלו ולא אצל יריבו וכך מדשדשים אנו בשנאת אחים. רק כשיהודה ניגש ליוסף ותובע פתרון לשנאה ובעצם (עפ"י הפרשנים) מאיים על יוסף במלחמת אחים, רק אז באה ההתוודעות של יוסף לאחיו והם מתאחדים מתוך הבנה שלאמת יש ניואנסים וגוונים שונים. החברה במדינת ישראל היום נמצאת במשבר פרוד נורא. יש לעיתים תחושה של שני עמים שמדברים בשפות שונות. האם אי אפשר להתחשב אחד בצרכי השני אדם שמאמין שאסור לו לשמוע שירת נשים מדוע לכפות עליו את זה? סטודנטים באוניברסיטת חיפה שביקשו שעתיים בשבוע חדר כושר לגברים בלבד מדוע למנוע את זה מהם? דתיים שרוצים שעתיים בשבוע בהוד השרון ברכת שחיה שישחו בה שעה לגברים בלבד ושעה לנשים בלבד למה לא להתחשב בהם למה לפתוח דווקא במרכז העיר ליד בית כנסת מרכזי חנות לממכר חזיר לפני הפיצוץ, לפני מלחמת אחים, לפני נתק מוחלט שאי אפשר יהיה לרפאו, בואו ונתוודע איש אל רעהו ונדע שגם יוסף הוא אח וגם שמעון וגם יהודה למרות ששונים הם מאד זה מזה. דווקא הפגישה שלנו על שולחן אחד וראיית הדברים הרבים שכן מחברים בינינו היא זו שיכולה להביא אותנו להיות באמת עם אחד.

הגליון נתנדב על ידי ידידנו הדגול
הרודף צדקה וחסד
הזדעזה בעילזם שמו
לברכה ולהצלחה למשפחתו,
לכל קהילתינו הקדושה, ולכל עם ישראל.